

Per Krogh Hansen
Jeg'et taler, altså er 'jeg'

Jacob Lund Pedersen: *Den subjektive rest. Udsigelse og (de)subjektivering i kunst og teori*, Århus 2008 (Aarhus Universitetsforlag).

Med sin bog *Den subjektive rest* bidrager Jacob Lund Pedersen til den tilsyneladende uafsluttelige diskussion og analyse af, hvad subjektet (forstået som et stabilt og autonomt individ) er gjort af, og om det overhovedet findes. Forestillingen om subjektet dateres som regel til at opstå en gang i oplysningstiden, og selvom det stort set lige siden har været genstand for kritisk refleksion og er blevet erklæret dødt gentagne gange, synes det ikke at ville forsvinde helt igen. Der vedbliver at være en 'rest', et 'left over', som dukker op, bedst som man mener, at det er blevet elimineret. Det er denne rest Lund Pedersen har i fokus, i sit bidrag til det han kalder »en kritisk reaktualisering af subjektet« (p.9). Formålet er således ikke at fjerne den resterende bid, men i stedet få blik for og forstå den som en ikke-reducerbar instans.

Foruden indledning og afslutning falder Lund Pedersens bog i tre kapitler. I kapitel I gennemgås subjektets teorihistorie. Udgangs- og omdrejningspunktet er hér Émile Benvenistes udsigelsesteori, som nærmest symptomalt har leveret vægtige argumenter både til de, der ønskede at eliminere subjektet og de, der ønskede at gen-

konstituere det. Det, som begge fløje hæfter sig ved hos Benveniste, er subjektets tilsynkomst – ikke i det der siges, men i selve det, *at* der (ud)siges. Benvenistes udsigelsesbegreb adskiller sig i den henseende fra den anvendelse, begrebet har fået i fortælleanalytisk sammenhæng, hvor det bruges til at redegøre for, hvem der siger hvad til hvem. Hos Benveniste benævner udsigelsen selve akten »iværksættelsen af sprogsystemet gennem en individuel brugshandling«, som Lund Pedersen citerer Benveniste for at have sagt (p.27). Ifølge subjektkritikeren Roland Barthes skal dette ikke forstås som »subjektivitetens simple nærvær i diskursen«, idet Benveniste netop beviser at subjektet ikke er forud for sproget; det bliver kun subjekt, for så vidt som det taler« (p.35). Men fra den anden side betragtes selvsamme forhold som netop subjektets indstiftelse. Udsigelsen er her stedet hvor subjektivitet og individualisering muliggøres (p. 36). Lund Pedersen manøvrerer imellem dette Skylla og Charrybdis ved at argumentere for et tredje standpunkt, »hvor udsigelsessubjekt og sprog betragtes som uadskillelige, men non-koincidente størrelser – som hinandens gensidige mulighedsbetingelse, der tilsammen danner subjektivitetens form.« (Ibid.)

Kapitel I indledes med en overbliksskabende gennemgang af subjektbegrebets historie fra Aristoteles og frem til poststrukturalisterne. Derefter gennemgås så Benvenistes udsigelsesteori, som bestående af tre komponenter: Den første er distink-

tionen mellem den semiotiske og den semantiske betydningsdimension, hvorved Benveniste giver plads til, at man orienterer sig mod det sprogeksterne og dermed subjektiviteten. Den anden komponent er distinktionen mellem de to udsigelsesplaner *histoire* og *discours*, der på baggrund af deiktiske markører, kategoriserer tekster som henholdsvis 'objektive' (uden markering af det talende subjekt) eller 'subjektive' (med klar markering). Lund Pedersen tilslutter sig i den sammenhæng Genettes pointe om, at *histoire* kun er en midlertidig suspendering af udsigelsens mærker, idet ethvert udsagn i sidste ende i sig selv er et spor af udsigelsen (p.33). Den tredje komponent er Benvenistes analyse af det personlige pronomener og subjektiviteten i sproget. Pointen er her, at selv om 'jeg' er en syntaktisk størrelse, en plads i sproget, da kan det kun defineres i relation til den udsigelsessituation, hvori det anvendes. I den henseende er subjektivitet at forstå som den talendes evne til at placere sig selv som subjekt.

I de efterfølgende afsnit af kapitel I foretages en mere indgående fremstilling af subjektuskritikken hos en række poststrukturalistiske tænkere. Barthes', Foucaults og Blanchots radikale forsøg på at lægge forfatterbegrebet i jorden til fordel for henholdsvis en forestilling om skriftens frisættelse (Barthes), et funktionelt, pragmatisk forfatterbegreb (Foucault) og 'det neutrale' (Blanchot), fungerer i den sammenhæng som mellemstationer til den svage rekonstruktion af subjektet,

som Lund Pedersen finder udtrykt hos Agamben. Her er det især 'infansen' (Agambens begreb for subjektets udenforsproglige dimension), der er relevant. Agamben forstår i den henseende evnen til ikke at have sprog og det, der gør mennesket i stand til at erfare sproget som sådan, som en på én gang subjektiverende og desubjektiverende erfaring. Lund Pedersen viser hvorledes denne konstruktion hos Agamben forudsætter Benvenistes udsigelsesteori, og han viser derved at denne rækker langt videre end det sproganalytiske og –filosofiske, ind i det kulturelle og etiske.

I kapitel II og III sættes udsigelsesteorien i analytisk anvendelse i læsninger af værker af henholdsvis Beckett og billedkunstneren Christian Boltanski. Hos Beckett viser Lund Pedersen, hvordan de sene tekster ikke blot er en række destruktioner af subjektet til fordel for den neutrale tale, men lige såvel bærer vidnesbyrd om den instans, der erfarer denne destruktion. En lignende erfaring gør han i Boltanskis værker. Boltanski hævder, at alle hans værker i en eller anden forstand handler om Holocaust – ikke direkte, men fordi de er bevidste om, at de kommer efter. Lund Pedersen viser, hvorledes den udviskning af mennesket, som Agamben bl.a. finder udtrykt i Primo Levis genkommende tematisering af 'muselmanen' (lejrudtryk for den uigenkaldeligt udmattede, udslidte fange: Den levende døde« (Levi citeret på p.124)), hos Boltanski finder et parallelt, men generelt og almenmenneskeligt udtryk

af depersonificering, bragt frem af udvikning af portrætter mv. Men også hér indeholder desubjektivering et vigtigt element af subjektivering: Beskueren bliver nemlig, vil Lund Pedersen, bevidst om sig selv som subjekt i denne desubjektivering. Dvs. at der er selve erfaringen (forstået som begivenhed), af at være forskellig fra det repræsenterede, der lader os opleve os selv som subjekt.

Auschwitzerfaringen er i det hele taget en sammenbindende tråd i Lund Pedersens bog. Lund Pedersen knytter an til Niels Egebaks betragtning om, at den konsekvente nedbrydning af subjektsrepræsentationen hos Beckett kan betragtes som et indirekte vidnesbyrd om Auschwitz, og fremhæver dermed et spor hos Beckett, der både historiserer og substantialiserer desubjektivering – giver den en plads i historiens forløb og finder et perspektiv, som rækker udover det filosofiske og teoretiske, den gerne er blevet forbundet med. Lund Pedersen indsætter dermed Beckett i den strøm af ‘vidnesbyrdlitteratur’ som indenfor de seneste års litteraturforskning har fået ekstra opmærksomhed, og dette er et af bogens interessante perspektiver.

Men det er langt fra det eneste. Den korte fremstilling af subjektets idéhistorie kan fint fungere som platform for den studerende, der måtte ønske at sætte sig ind i det område, ligesom gennemgangene af især Benveniste og Agamben, men også Barthes, Foucault og Blanchot skal fremhæves for deres klarhed, præcision og

– især – nøgternt afvejende for og i mod. Det er ingenlunde lettilgængeligt stof, Lund Pedersen præsenterer os for, men han gør det på en måde, der sjældent er indforstået eller uklar. Kunsten at forenkle uden at forsimple mestres flot.

Samlet set giver bogen derfor også et fint statusbillede af, hvor subjekt-tænkningen står i dag. Lund Pedersen har rammende givet sin afslutning titlen »Et postdekonstruktivt subjekt«, og det er da også mange af dekonstruktionens velkendte figurer der gennemspilles: Nærvær-fravær, væren-intet, etc. Men hvor dekonstruktionen ofte efterlod os i aporien tager Lund Pedersen skridtet videre og ser det affirmative i den: Hvis jeg erfarer, at ‘jeg’ ikke er, må jeg jo alligevel være.

Per Krogh Hansen er lektor ved Institut for Litteratur, Kultur og Medier, Syddansk Universitet.